

ԱՄԷՆ ԳԻՆԵՎԻՆԵՅԻ

ԱՌՆԱԳԻՆԵՅԻ

ԳՐԻ ԱՌԱՆ

Ն. Լ. Ա. Լ. Ա. Յ. Ա. Ն.

Ա. *)

Ճատ դարեր առաջ ապրում էր Արամ թագաւորը Մուսուլ քաղաքում: Նա առիւծի պէս քաջ էր, և սուրը ձեռին պաշտպանում էր իւր երկիրը, կռուելով թշնամիներէ զէմ: Սակայն յանկարծ կուրացան նրա աչքերը, կոտորուեցան բազուկները և նա ստիպուեց թողնել պատերազմի դաշտը:

Ճատ թիշկներ եկան գնացին, շատ կախարդներ փորձեցին իրենց հնարագիտութիւնը, սակայն ոչնչով չկարողացան օգնել, Աստծոյ պարգևած առատ լուսին չը կարողացան նորից արժանացնել նրան:

Յուսահատ նստած էր Արամ իւր թագթի վրայ, նրա ներք որդիները շրջապատել էին նրան, երբ յանկարծ ներս մտաւ մի աղեղարդ ձերուհի, խորը գլուխ տուեց նրան և ասաց. «Թագաւորն ապրած կենայ, ես գտայ աչքերիդ դեղը, այդ միայն ձամիրամ թագուհու մօտ կը գտնուի, Վան շատ հեռու լէ այստեղից, ուղարկիր մինին, որ բերէ: Սչդ դեղը կը բժշկէ քո աչքերը և քեզ կ'երիտասարդացնէ»:

— Դժուար դեղ առաջարկեցիր, ով ձերուկ, պատասխանեց Երամ,

*) Արա Գեղեցիկ աւանդավէպը պատմեց ինձ Սահակ Սաքարեան հաբիրամեայ ծերունին: Սա մի աշխույժ, հանճարեղ, կարենցի է, շատ տեղեր ճանապարհորդած և այժմ Ուզունլար գիւղն ապաստանած: Սչա աւանդու-

Жыл 644... Գար չկար... Il était une fois...

միթէ չգիտես որ ես ու Ջամիրամ թշնամացած ենք, միթէ չաչտնի չէ, որ Ջամիրամ ուզում է չափշտակել իմ որդուն, Գեղեցիկ Լրացին: Ո՛չ, ո՛չ, հեռացիր, գնա, Ջամիրամ ինձ դեղ չի տալ:

Դուրս եկաւ ծերուկը յուսախաբ, տխուր, ճրքան աշխատանք, ճրքան ջանք թափել էր նա աստուածներից իմանալու այդ նշանաւոր դադանիքը և սակայն այժմ, փոխանակ վարձատրուելու, արտաբուռւմ էր արքունիքից:

Ծերուկը հեռացաւ թէ չէ, Արա Գեղեցիկը, Որամի կրտսեր որդին, նա, որ յինարի հասակ ունէր և նազելի դէմք, չոքեց հօր առաջ և ասաց.

«Թող տուր ինձ, հայրիկ որ ինքս գնամ Ջամիրամի մօտ, մնալու կարող եմ այդ դեղը նրանից խնդրել:»

—Ո՛հ, ո՛չ, պատասխանեց Արամ, աչքերիս լուսը կորցնելուց յետոյ, կեանքիս յոյսն էլ չեմ ուզում կորցնել. Ջամիրամի ճանկն ընկնելուց յետոյ ալիս գու չես կարողանալ վերադառնալ:

—Երդուում եմ քեզ, հայրիկ, որ եթէ աստուածները չեն տնօրինել Ջամիրամի սրով մեռնել, պիտի վերադառնամ աչքերիդ դեղով: Որհնիր ինձ և տուր սուրդ:

—Թող օրհնութիւնս լինի քեզ պահապան և արքայական սուրս քեզ պաշտպան: Գնա և մի մոռանար երդումդ:

Համբուրեց Որան հօր ձեռքը, առաւ արքայական սուրը, կապեց մէջքին և դուրս թռաւ:

Երկու եղբայրները հետեցին նրան, չկամենալով յետ մնալ եղբորից իրենց դէպի հայրը գգացած սէրը արտայայտելու:

Բ.

Ջամբայ ընկնէ երեք եղբայրները գնացին Դ՛ացին, գնացին շատն ու քիչը ռստուած գիտէ, վերջապէս հասան մի բերդի. նայեցին տեսան, որ դրան վերև մի պատշգամբ է շինած, որի վրայ լսի կտոր մի աղջիկ նստած: Ջայն տուեցին և խնդրեցին, որ գուռը

թիւնը նա լսել է Մուշ քաղաքում. Այս ծերունին թիւ և անգրագէտ է, բայց շոտ տղիքը ճանապարհորդած լինելով սփռել է գանազան բաբբռունք, և խօսելիս բոլորը խառնում է: Ի նկատ առնելով, որ այդ խառն լեզուն լեզուաբանական տեսակէտից չի կարող որևէ նշանակութիւն ունենալ, ես նրա պատմածը բառացի գրի առնելուց յետոյ գրականի վերածեցի, պահպանելով նրա ոճը, պատմելու եղանակը: Ցանկալի էր, որ սրա վարկանքները գրի առնուէին, ուշսդրութիւն գաբձեցելով Արայի ապանման պատմութեան վրայ, — Թերևս Ըրթ աւանդութիւնը մնացած լինի մեր մէջ:

բանայ և Աստուհու ճամբորդներին ներս տանել, հանգստանալու սեղ
տալ:

— Եռացէք այստեղից, գոյեց աղջիկը. եթէ իմանց է մեզ մեր
կեանքը. հիմա ուր է ուր չէ կը գայ այս բերդի և իմ տէր զեւը և
մեզ բոլորեզ կտորկատը կանէ:

«Մի այդչափ հոգար, պատասխանեց Արան, բաց արա դուռը,
մեզ պաշտպանելը՝ մեր գործն է»:

Աղջիկը բացեց դուռը, ներս առաւ նրանց և արտասուելով
պատմեց, որ իրեն փախցրել է զեւը և բանտարկել այդ ամայի բեր-
դում:

«Այսօր ճի կողմն է գնացել նա: Հարցրեց Արան:

— Ինչպիսի արևմուտք, պատասխանեց աղջիկը. որի անունը Խա-
ղալ էր:

«Ուրեմն արևելքից կը վերադառնայ», հետևացրեց Արան:

— Եւ ի՞նչ, արևելքից, հաստատեց Խաղալը:

«Լաւ, ասաց Արան, գնանք, մի պատառ հաց տուր մեզ ուտենք:

Իսկ դու բարձրացիր պատշգամբ և երբ նա գայ, մեզ իմացրու»:

Խաղալը տարաւ նրանց ներս, սփռոցը փակեց, զանազան որսե-
րից պատրաստած կերակուրներ դրեց նրանց առաջ և ինքը բարձրացաւ
պատշգամբ:

Երեկոյեան, երբ արեւը մայր էր մտնում, Խաղալը նկատեց, որ
արևելեան կողմում մի ահագին փոթ որկլ է պրծել և դէպի թերթլ է
զալիս: Իսկոյն իմաց տուեց Արային, որ զեւը գալու է: Արան անմի-
ջապէս վերցրեց իւր հօր սուրի և պատուիրելով եղբայրներին համ-
զիստ նստել իրենց տեղերը, յուրս ինքաւ և դիմաւորեց զեւին:

Սա դարձացած բացականչեց «Ես գնացել էի որս որոնելու,
մենչդեռ որսը իւր ոտով իմ դուռն է եկել»:

Բայց հաղիւ նա կարողացաւ իւր մեռւոր բարձրացնել. երբ ընչի
սուրը շղաց նրա գլխի վրայ, և ագին աչբերով տեսաւ Խաղալ. որ
արեան հեղեղ է պրծել. դեւը երկու կտոր եղած տապալուս է և
Արան, արիւնոտ սուրը ձեռին դէպի իրեն է զալիս: Ընմիջապէս ու-
րախտութեան աղաղակներով վայր վալից պատշգամբից և փաթաթուե-
լով Արային, համբո բեց նրա սիրտը: «Ոգատեց՝ր կեանքս, գոչեց նա
ես քոնն եմ»:

— Ո՛չ, դու մեծ եղբօրս ես, պատասխանեց Արան, և ձեռից բռ-
նած բերեց, առեց մեծ եղբօրը:

Նորից սփռոցը փակեցաւ և ուրախութեան աղաղակները մին-
չև լույս թնկացրին բերդի ժայռոտ պարիսպները:

— Լուսացաւ: Արան վերցրեց իւր սուրը և միջակ եղբօր հետ

ուզեց ճանապարհ ընկնել: Աւագ եղբայրը կամեցաւ հետը յնալ, բայց Արան արգիլեց նրան, ասելով. «Կաց, որ Հարսիս խնամի: տանիս»:

— Թող աչքերիս արցունքները պնակի քի-կուի եան պատճառ լինին, լարով գնաս, բարով գաս:

Գ.

Արկու եղբայրները նորից ճանապարհ ընկան գնացին: Քատ սարեր, ձորեր անցան, շատ ճանապարհ կտրեցին, վերջապէս եկան Հասան մի նոր բերդի: Աստեղ ևս, դրան վերև մի պատշգամբ էր շինուած, որի վրայ մի հիւրի փերի, լուսեղևն աղջիկ կանգնած:

«Թշուառական մղամորդիք, ձայն տուեց աղջիկը, աչք ինչպէս դուք ձեր ոտքով եկիլ էք ընկնելու այն գագան դեռ ձեռքը, որ ինձ չափշտակեց հօյս գ.կից: Փախէք, ապատուեցէք, բանի ժամանակ կայ»:

— Եչ դեռ ինչպէս բան է, ասաց Արան, արի դու դուռը բաց, ես դեռ հետ բաւեկս կրիսիմ, մեր կեանքն էլ կազատեմ. քոնն իշ:

Եղջիկն իջաւ դուռը բացեց և Արայի աչքերին ու երեսին նայելով հիացաւ. «Թող թիկուզ չարաչար մահով սպանէ ինձ, գոհ եմ քեզ պէս մի երիտասարդ տեսնելուս», ասաց նա և համբուրեց Արայի կուրծքը, ներս տարաւ և հիւրասիրեց:

Երեկոցեան մօտ աղջիկը զիմեց Արային, ասելով, «Դեռ դալու ժամանակն է, ինչպէս պէտք է բարեկամանաս հետը, որ թէ ձեր կեանքը ազատէք և թէ իմը»:

— Դու բարձրացիր պատշգամբ և երբ գայ՝ ինձ լմաց տուր, ես բարեկամանալու եղանակը շատ լաւ գիտեմ:

Աղջիկը բարձրացաւ պատշգամբ և կարճ միջոցից չեռոյ ձայն տուեց:

«Ահա սեւ ամպի պէս գալիս է դեռ»:

Արան իսկոյն սուրը կապեց մէջքը և զիմաւորեց աչք սեւ ամպին և ասաց նրան. «Բարի լինի տեսութիւններս, բարեկամ»:

Կատաղեց դեռ և սեւ ամպի միջից որոտաց. «Ո՛վ ես դու, ստոր աղամորդի, որ քեզ ինձ բարեկամ ես կոչում, շատ ժամանակ է, որ մարդու մտի կարօտ եմ»:

— Բարեկամութիւնս չընդունեցիր՝ սուրա ընդունիր, ասաց Արան և մի հարուածով երկու կտոր արաւ նրան:

«Թէ քաջ ես մի հարուած էլ տուր, գոչեց դեռ վաչք գլորուելով:

— Մօրիցս մէկ եմ եղել ¹⁾, հարուածս էլ մէկ պիտի լինի, պատասխանեց Արան, որովհետեւ եթէ երկրորդ հարուածը տար, դեւ նորից կը կենդանանայ:

Երևանաթափախ սուրը ձեռին վերադարձաւ Արա. նրան ղիմաւորեց աղջիկը և համբուրեց սիրտը: «Բախտաւոր էիր, ասաց, Արա և ես կուգեմ աւելի բախտաւորացնել քեզ, այսուհետեւ դու իմ հարսս կը լինես»:

— Ի՞նչպէս թէ հարսդ, ես քոնը կուգեմ լինել:

— Ո՛ր, պատասխանեց Արա, քանի որ մեծ եղբայրս ամուսնացած չէ, ինձ վաչել չէ ամուսնանալ:

«Թող քո կամքը լինի», ասաց աղջիկը:

Արան տարաւ նրան բերդը և աոււեց եղբօրը: Ամբողջ գիշերը կերան, ուբախացան: Առաւօտեան Արան կամենում էր ճանապարհ ընկնել: Եղբայրը պատրաստուեց նրան ընկերակցելու:

— Ո՛ր, ասաց Արա, քեզ համար պակասութիւն է, ինձ համար ամօթ, որ դու ամուսինդ ու իմ հարսը մենակ թողնես և հետս գաս:

Եղբայրը հնազանդուեց: Աղջիկը համբուրեց Արայի սիրտը և արտասուելով ասաց.

«Աչքիս աջունքները թող լուսաւորեն քո մօտ ճանապարհները»:

Արան բաժանուեց և միայնակ ճանապարհ ընկաւ:

Դ.

Միայնակ ճանապարհ ընկաւ Արա Գեղեցիկ ու զնաց. Գնաց, զնաց շատն ու րիչն Աստուած գիտէ, վերջապէս հասաւ մի հրաշալի մարդագետանի, որի մի ծալքում, փոքրիկ ժայռի վրայ, մի բերդ էր բարձրանում: Արան մօտեցաւ բերդին և տեսաւ դշան վերս, պատըղամբում մի «լուսնի նմանակ» աղջիկ որի այբերը «փայլում էին սուսուտուտայ Արուսակ աստղի պէս»:

Աղջիկը Արային նկատելու պիտի «Խեղճ երիտասադ, գոչեց, ճանապարհդ կորցրել ես, որ եկել ընկել ես դեւ և կեանքիդ վախճանի սահմանը: Շտապիր, հեռացիր այստեղից և ազատիր ինչպէս քո, այնպէս և իմ կեանքը: Եթէ գլխանի դեւ ուր է ուր չէ կը զայ և մեծ պատառը ախանջդ կը թողնէ»:

¹⁾ Այսինքն մի անգամ եմ ձնուել:

—Զատ խօսելի հարկատուր չէ, եկ դու գուռը բաց, ես գիտեմ քո զևի հետ վարուելը:

Աղջիկը բացեց դուռը, և հիանալով Արաչի գեղեցկութեան վրայ, աչի արցունք թափեց, ասելով. «Ես մահս սիրով ընդունեցի, բայց ինչպէս մի աշխարհի երկոտասարդ դէին կերակուր պիտի դառնայ»:

—Ե՛րբ կը գայ այդ դէը, հարցրեց Արա:

«Հիմայ հէնց ժամանակն է. որսի է գնացել»:

—Դէհ ուրեմն, թող ինձ մի քիչ հանգստանամ, իսկ դու բարձրացիր պատշգամբը և երբ գայ՝ ինձ իմաց արա:

Աղջիկը բարձրացաւ պատշգամբ և սկսեց նայել դէպի հիւսիս, որովհետև դէը առաւօտեան դէպի հարաւ էր գնացել և հիւսիսից պիտի վերադառնար: Զատ չանցաւ, չանկարձ մի զարհուրելի կրակ երևեցաւ, որ մի ծալը երկինք, միւսը գետին խորուելով գալիս էր: Իսկոյն աղջիկը իմացրեց Արաչին, որ դէը գալիս է: «Քաշեց սուրը արի Արան և վազեց դէպի դէը: Սա, երբ տեսաւ այդ աղամորդուն, ախորժակը գրգռեց, թուքը վազեց բերանից և աշխարհ կրճատացրեց ատամները, որ կարծես կայծակոց ու որոտաց: Սաբասփեց Արա, բայց ոչժը հաւաքեց, վրայ վազեց և իւր հօր թրի մի հարուածով թռցրեց դէի եօթ գլուխն էլ: Իսկոյն արեան վտակներ սկսեցին բղխել և դէը թաւաղլոր՝ գոչեց. «Ջարկ, մի անգամ էլ զարկ, որ մահս շուտով անցկացնեմ»:

—Մօրիցս մէկ եմ եղել, հարուածս մէկ սլափ լինի», պատասխանեց Արան, և դարձաւ դէպի բերդը: Աղջիկը դէմ վազեց նրան և արցունքի փոխարէն մարդարտներ թափեց աչքերից: Ուրախ զուարթ վերադարձան բերդը, և նստան հանգստանալու, մի կտոր հաց ուտելու: «Ոգատիչս, ասաց աղջիկը, կուզէի գիտենալ, թէ հոգիս ես դու, ինչ է քո անունը»:

—Ես Արամ թագաւորի որդին եմ և անունս Արա է, իսկ դու հոգիս ես և ինչ է քո անունը:

«Ես էլ Ռօ թագաւորի աղջիկն եմ, անունս Ջուարթ է. անօրէն դէը փախցրել էր ինձ հօրս տանից, բայց դու իմացի՞ ևս հօրս պատմութիւնը, գիտե՞ս ինչ է հաւուների թուրքը»:

—Ո՛չ պատասխանեց Արան, ոչինչ չեմ լսած, պատմիր իմանամ: «Լաւ», ասաց Ջուարթը և սկսեց իւր հօր պատմութիւնը:

Ե.

Հայրս, Ռօ թագաւորը, մի հասարակ մարդ է եղած: Նա բնական էր Մուշի սահմանում, Մանազկերտի գաւառում. այնտեղ մի ծովակ կայ, Նազիկի—գետի, մի քանի վերստ շրջապատով, միայն անդրնդախոր չատակով: Այս ծովակի շուրջը չաճախ շրջում էր հայրս:

երբ մի անգամ տեսնում է, որ մի հովիւ գետնից մի քար վեցրնց և ձգեց նախրից հեռացող մի կովիւ Քարը ծակեց կովի փորը և նրան գետին զորոնց: Հայրս, ասաց Զուարթը, իւր հանճարեղ զլիսուլը հասկացաւ, որ այստեղ մի գերբնական բան պիտի լինի, մօտեցաւ կովի ընկած տեղը և գտաւ մի քառակուսի երկաթի կտոր, Վերցրեց այն և տարաւ մի գինազործի մօտ, խնդրեց, որ մի թուր շինի այդ երկաթից: Զինազործն առաւ երկաթը, նայեց և ճանաչեց ինչ չատկութեան լինելը և ասաց. «Քատ լաւ, կը շինեմ, դու գնա»:

— Զէ, ասաց հայրս, իմ աչքիս առաջը պիտի շինես:

«Ինչպէս կարող եմ աչքիդ առաջը շինել, քանի որ մի ամբողջ շաբաթ պիտի աշխատիմ վրան»:

— Դէ՛հ որ այդպէս է, դիր խակոյն այդ հնոցը և մի հերոն շինիր տուր, ես մի շաբաթից յետոյ կը գամ:

Վարպետը ճարահատութեամբ մի հերոն շինեց և տուեց նրան: Հայրս վերցրեց հերոնը և գնաց: Իսկ վարպետը երեք թուր շինեց, միմեանց բոլորովին նման, միայն մինը այդ, իսկ միւսները ուրիշ երկաթից: Սրտշուած օրը հայրս գնաց գինազործի մօտ և խնդրեց թուրը: Վարպետը աշակերտին հրամայեց, որ ներսից բերէ թուրը, և սա, որ նախապէս խրատուած էր, բերեց այն թուրը, որ հասարակ երկաթից էր շինուած: Հայրս նայում է, տեսնում է, որ իւր երկաթից չէ, բղաւում է գինազործի վրայ. «Ինձ անասունի տիղ ես գնում, հէ՛ր է՛ իմ երկաթիս, սա նրանից չէ շինուած»:

«Տեսնում եմ, որ վարձս կտրելու մտադրութիւն ունիս, պատասխանում է գինազործը, դրա համար շատ ես ձգումս:

— Կը տեսնիս խակոյն, ասում է հայրս և հերոնը խփում է թուրին, որ անմիջապէս ծակում է:

Վարպետն սկսում է նախատել աշակերտին, որ սխալմամբ ուրիշ թուր է բերել և հրամայում է միւսը բերել:

Հայրս հերոնով այն էլ է ծակում և բարկացած կամենում է հերոնը վարպետի սիրտը խրել, բայց սա վեր է թռչում և գնում իսկական թուրը բերում տալիս հօրս:

— Տես. սա իմ թուրս է, ասում է հայրս, տես հերոնը չի կարողանում ծակել:

Այդ սուրի առաջ ոչինչ էր կարող գիմանալ, ինչպէս երկնից կայծակը չայտնի չէ, թէ որտեղից և որտեղ է խփում, այնպէս էլ զա չայտնի չէր, թէ որտեղից որտեղ էր խփում. եթէ տարածութիւնը մեծ էր՝ երկարանում էր, եթէ փոքր էր՝ կարճանում. նա կայծակի թուր էր, երկրնքից ընկած: Հայրս, ասաց Զուարթը, այդ թրով մեծ չաղթութիւններ տարաւ և դարձաւ թագաւոր: Զամիրամ թագուհին, որ շատ

թագաւորների է չաղթել, ցանկացաւ այդ թուրն ունենալ. շատ անգամ նրա գէշ պատերազմի դուրս եկաւ, բայց չարաչար չաղթ ունելով չեալ բաշուեց, որովհետեւ այդ թուրը հօրս ձեռին էր:

Հայրս ունեցաւ ինձ և երեք եղբայրներս: Իմ գեղեցկութեան հռչակը ձամիրամի ականջին էլ հասաւ: Նա մտածեց փայտցնել ինձ հօրս տանից. յուսալով որ հայրս իբր փրկանք կըտայ այդ թուրը և կազատէ ինձ, նչս պատճառով նա կանչել է իւր երեք դւին և խստիւ պատուիրել, որ զան ինձ փախցնեն: Դեռ երբ համաձայնել են, միայն պայման են դրել, որ փախցնողինը լինիմ: Մի զօքախտ օր այս ահռելի եօթ գլխանի դւեր գտաւ ինձ ծովի եղերքին զբօսնելիս և գրկելով փախցրեց բերեց այս բերդը: Հայրս արդէն ծերացել էր, և յկարողացաւ տանել այս վիշտը, անկողին ընկաւ և սկսեց տանջուիլ: Մահուան օրերը մօտեցան, Մանազկերտի չորս բլուրների վրայ բերդեր էր շինել, երեքը եղբայրներիս՝ իսկ չորրորդը՝ իւր համար. մի օր նա կանչել է իւր որդիներին, տուել է իւրաքանչիւրին մի բերդ, օրհնել և ուղարկել իրենց բերդերը: Երբ հիւանդութիւնը ծանրացել է, կանչել է մեծ որդուն և ասել. «Մահուանիցս յետոյ շատ կռիւներ կլինին այս թուրի պատճառով եղբայրներիդ մէջ, ուստի վերցրու, տար ծովը ձգիր»:

Եղբայրս առել է թուրը, գնացել ծովի ափ, փորձի համար խրվել է մի քարի և տեսել է, որ թուրը պանրի պէս կտրել է քարը, ափսոսացել է ծովը ձգելու, դրել է մի քարի տակ և գնացել ասել հօրս, թէ ձգեց ծովը:

— Ի՞նչ եղաւ ծովը, հարցրել է հայրս. երբ ձգեցիր թուրը:

— Ոչինչ չեղաւ. պատահաւորաբար է եղբայրս:

— Արեւմն չես ձգել. գնա իսկոյն չեալ բեր, պահանջել է հայրս:

Եղբայրս, ասաց Զուարթը, վերադարձրել է թուրը և հայրս չանձնել է միջակ որդուն, պատուիրելով, որ անպատճառ ծովը ձգէ: Սակայն նա ևս թագցրել է, և խափել հօրս, թէ պատուէրը կատարել է: Հայրս նոյն հարցը տալով խնայել է հշմարտութիւնը և չեալ է պահանջել, չանձնել փոքր որդուն: Փոքր եղբայրս ուղղալի տարել է թուրը և ձգել ծովը. իսկոյն ծովը կատաղել է և սկսել դէպի երկինք նետել գազաններ և ձկներ: Եղբայրս զարհուրած վազել է հօրս ռօտ պատմել նրան, թէ թուրը ծովը ձգելիս՝ ինչպէս կատաղել է և գազաններ ու ձկներ դէպի երկինք ձգել: Հայրս օրհնել է նրան, ու ճըշտօր թեմամբ կատարել է իւր հրամանը և հանգստ հօղին աւանդել: Թուրը ծովը ձգած օրը ուրբաթ է եղել, ուստի և մինչև այժմ ամէն ուրբաթ ծովը որոտում կատաղում և երկինք է նետում, իսկ միւս օրերը խաղաղ է:

Ահա այս է իմ և իմ հօր պատմութիւնը, ասաց Զուարթը, հի-

մայ հերթը քանն է։ դու էլ պատմիր, թէ հի ես, հւմ որդին ես։
— Իմ պատմութիւնս կարճ է, պատասխանեց Արա, ես հայոց Արամ թագաւորի որդին եմ։ անունս Արա է։ Հօրս աչքերը կուրացել են, ասացին, թէ միակ դեղը ծամիրամի մօտ կայ, ուստի և ես զ՝ուս եմ նրա մօտ աչդ դեղը բերելու։

— Ծամիրամի մօտ, բացականչեց Զուարթը, վաչ ինձ, դու աչքս լեւ վերադառնայ։ նրան տեսնելով կը մոռանաս հօրդ էլ, ինձ էլ։

«Երբէք, պատասխանեց Ահա, թող վկայ լինին աստուածները, որ նոյն իսկ ծամիրամը չի կարող լսել ինձ քեզանից։ Դու իմ հարսն ցուն կը լինիս, կ'սպասես վերադարձիս»։

Վերջապէս ուշ զիշերը նրանք պատրաստուեցան քնելու։ Արան մերկացրեց թուրը և գրեց իր և Զուարթի անկողնի միջև ու քնեց։

Առաւօտը վաղ վիր կացան և Արան պատրաստուեց ճանապարհ ընկնելու։ Զուարթը փորձեց նրան յետ պահել և երբ չաջողացրեց, «Գոնէ լսիր ինձ, ասաց, և գնա ինչպէս քեզ կ'ասեն։ Երեք օր գնալուց յետոյ պիտի հասնիս մի լեռան, որի աչն կողմը Վանի սահմանն է, այս կողմը հայաստանը։ Երբ կը բարձրանաս լեռա՞ր կը տեսնես մի սաղարթախիտ ահաղին ծառ, որի կոճղի մօտ մի սպիտակահեր ծերունի է։ Նստած։ Ձը լինի թէ առանց ծանօթանալու աչդ ծերունու հետ անցնիս գնաս։ Առաջ բարև տուր։ Տեսար չառաւ բարևդ, երկրորդ անգամ բարև տուր, «բարի տեսութիւններս», ասա, ծերունի։ Տեսար դարձեալ չառաւ, երրորդ անգամ բարևիր և հալը կոշիր նրան։ Տեսար այս անգամ էլ բարևդ չառաւ, բազուկներդ դօրացրու, տնս աչսպէս և նետուիր ծերունու դիրկը, և արմուկները բռնելով որբան։ որ ոչ՞ ունիս՝ սեղմիր։ Քաջ ես, ու քաջ պիտի մնաս։ Ծերունին ապշած պիտի լսասի հեռո՞ղ և ասէ, թէ ի՞նչ է լսնդիրդ, թէ և Դեզպէս շատ երկտասարդ կորսնցրել եմ, սակայն քեզ պիտի ազատեմ ու խնդիրդ էլ պիտի կատարեմ։ Այդ ժամանակ յաչտնիր նրան ճանապարհորդութեանդ նպատակը և հետևիր նրա խորհրդին»։

— Զօտ լաւ պատասխանեց Արա, մնաս բարով ասաց և ճանապարհ ընկաւ։

Երեք օրուալ անխոնջ ճանապարհորդութիւնից յետոյ Արա Գեղեցիկը գնաց բարձրացաւ մի բարձր լեռաւ և տեսաւ ահաղին ծառի կոճղի մօտ մի ծերունի նստած։ Զուարթի պատուէրի համեմատ երեք անգամ բարև տուեց նրան, հալը կոշեց և երբ բարև չառաւ, նետուեց դիրկը և բոլոր ուժով սեղմեց նրա արմուկները։

Վերջապէս ծերունին լսօսեց և ասաց. «Ի՞նչ է լսնդիրդ, ասա, քեզպէս շատ երկտասարդներ եմ կորսնցրել, միայն քեզ պիտի ազատեմ և խնդիրդ էլ պիտի կատարեմ»։

— Խնդիրս, ասաց Արա, ձամիրամ թագուհու մօտ հասցնելն է, որ պէտքի նրա մօտից բերեմ կուրացած հօրս աչքերի դեղը:

— Դժուարին բան խնդրեցիր, պատասխանեց ծերունին, թըռչունը իւր թևովը օձը իւր պորտով չեն կարողացել ձամիրամի երկիրը մտնել. որովհետև ինձ պէս չորս պահապան ունի իւր սահմանի վրայ: Ձորորդը ես եմ և մեր ձեռքից ոչինչ չի կարող սպրտնալ: Բայց ես քեզ խոստացայ չը վնասել, դու ինձ հետ մարդավարի վարուեցար, և ես կը ներեմ քեզ, որ իմ երեք ընկերներին սպանել ես. մենք բոլորս էլ կախարդներ ենք և ինչ կերպարանք կամենանք, կը ընդունենք. նրանք դեռ կերպարանք էին մտել սահմանը լաւ պահանելու համար: Այժմ դու բարձրացիր ծառը և 40 տերև քաղիր, բայց զգուշացիր աւելի քաղելու, յետոյ իջիր և աջ ձեռիդ մէջ բեր ինձ տերևները:

Արան խկոյն բարձրացաւ ծառը, 40 տերև քաղեց և աջ ձեռի մէջ դրած բերեց ծերունուն: Սա փնջեց բոլորը, աջ ձեռից առաւ ձախ ձեռը. ձախ ձեռից աջը, կրկին աջից ձախը և ապա տուեց Արային, որ ձախ ծոցը դնէ: Արան կատարեց ծերունու հրամանը: «Էիմա, ասաց ծերունին, աջ ձեռքդ տար ձախ ծոցդ և մի տերև հանիր, միայն չը վախենաս, քաջ եղիր, ինչպէս էիր: Մտքիցդ չար բաներ մի անցնիր, սիրելիներդ չիշիր, չը խօսես, այժմ դիր տերևը շրթունքներիդ մէջ: Արան զրեց տերևը շրթունքներին մէջ և խկոյն աշխարհն սկսեց այբի առաջով անցնել, ահա իւր հայրը Արամ, կոյր, դողդոջուն անցաւ առջևից. ահա եղբայրները, ուրախ զուարթ իրենց կանանց հետ և ահա Զուարթը, թախսի՛ն երեսին, իրեն խրատելիս: Ուզեց Արան խօսել Զուարթի հետ, բայց չիշեց ծերունու պատուէրը և իրեն զսպեց:

«Ահա գալիս է ձամիրամ թագուհին, ասաց ծերունին, կուգես տես, միայն չիսի թէ գեղեցկութիւնից հրապուրուած՝ հետը խօսես Տեսմբա:

— Ա՛հ տեսայ...

— Տեսնելդ բաւական է:

— Ո՛յ, ո՛չ, պիտի գնամ դահլի վրայ նստած տեսնեմ:

«Լաւ, ասաց ծերունին, ճանապարհը հիմի բաց է քո առաջ. գնա. մի օր գնալուցդ յետոյ կը հանդիպես պահապաններին, որոնք կը տեսնեն քեզ և կաշխատեն բռնել. դու հանիր մի տերև ծոցիցդ և շրթունքներիդ դռնի, նրանք իրար կը խառնուին, քեզ կորոնեն, դու նրանց կը տեսնես, նրանք քեզ չեն տեսնել վերջի վերջոյ նրանք կը համոզուին, թէ այդ մի երևույթ էր որ տեսան, որ խկապէս մարդ չերևաց նրանց մէջ: Մինչև Վան հասնելու համար եօթ

կարգ պահապաններին պէտք է անցկենա, ամէն անգամին հին տերեր նեախր, նորս առ շրթունքներդ: Երբ կը հասնես բերդին, ուղիղ կէս գիշերին գնա դռան առաջ կանգնիր, պահապանները քրնած կը լինին, միայն մինը ներսը, մինն էլ դուրսն արթուն հսկելիս կը լինին, երբ նրանք բեզ տեսնեն, հան՛ր տելքը և շրթունքներդ առ, նրանք իսկոյն իրար կը խառնուին, ու նորից կը դադարեն, իրենց տեղերը կը կանգնին: Այդ ժամանակ մի մի տերև էլ կը հանես ճոցիցդ, դռան երկու փ' լկերի մէջ կը քսես, դուռը կը բացուի, առաջ կերթաս: Պահապանները միմեանց կը խառնուին, բաց քեզ չեն տեսնիլ, դու շրթունքիդ տերեր վաչը կը ձգես, նորը կառնես, այս պէտով առաջ կերթաս, Զամիրամի պալատի ընդարձակ սրահները կ'անցնես, կը մտնես ննջարանը: Քառասուն նաժիշտներ կը հանդիպեն քեզ, չը լինի թէ նրանց տեսնելով խելքդ թռչնես: Նորից փակիր դուռը՝ մի նոր տերև թռչիր ու կտրու դռան յետն. նա ինքն իրեն կը փակուի: Նաժիշտները իրար կը խառնուին, բաց դու ուշադրութիւն մի դարձնիր, կրնայես կը տեսնես Զամիրամ պառկած, ոտները և սնարի մօտ մի մի թանգագին քարերի քաշեր են՝ վառուած, իւրաքանչիւր քար իր չատուկ լոյսն է արձակում և բոլորը միախառնուելով դիւթիչ տպաւորութիւն են թողնում: Մի մօտենար անկողնին, ուղղակի գնա սնարի մօտ, մի տերևով բաց աչնտեղ դրած արկղը, որ լի է թանգագին տկներով և հրաշայի զարդերով, ձեռք մի տար ոչ միայն էլ, աչ կոյմ, դարակում դրուած է հօրդ աչքերի դեղը, վերցրու այն, բաց գգուշացիր, մի դուցէ՛ ձախ կողմինը վերցնես, նա աչքի թոյն է, լսկոյն կը կուրացնէ, նոյն իսկ առողջ աչքը: Աչնուհետև քո խոհեմութիւնիցդ է կախուած անվտանգ դուրս գալը Զամիրամի գեղեցկութեան հրապուրիչ թափարթներին: Եթէ կարող ես, բոլորովին մի մօտենար նրա անկողնին, ոչ մի հալեացք մի ձգիր նրա վրայ: Բաց միթէ՛ կարողանայու ես. դոնէ՛ տշխատիր ոչ մի նշան չը թողնել նրա մօտ: Այս է ասելիքս, աշմ ճանապարհ ընկիր, գնա:

Ձ.

Որան համբուրեց ծերունու ձեռքը և ճանապարհ ընկաւ: Նրա պատուէրները լրիւ կատարելով Սրան անցաւ բազմաթիւ պահապանների միջով. մտաւ Զամիրամի ննջարանը բացեց աննդէնի արկղը, հանեց իւր հօր աչքերի դեղը, փակեց արկղը և կամենում էր չնոս դառնալ՝ աչքն ընկաւ Զամիրամի վրայ, որ անփոյթ ընկած էր անկողնի մէջ. նրա ոսկեթիւ մազերը գանգուրներ էին կազմել կամար ունքերի, լայն ճակատի վրայ և առատութեամբ թափուել ուսերի վրայ, աչքերը խոշոր էին, աչտերը կարմիր մէկ մկ խնձոր, բերանը փոքր, շրթուն-

քը՝ վարդի թեր. կարծես Աստուած դորձ չէր ունեցել և ոսկէ գրին առել նախշել էր նրան, այնպէս որ նրան դիտողը մոռանում էր նոյն իսկ հացն ու քուրը։ Որան էլ մոռացաւ ծերուկը պատուէրը, կուացաւ, մի վարդ քաղեց նրա երեսից և իւր մատանին դնելով նրա մատը, նրանն ինքն առաւ և շտապով հեռացաւ ննջարանից։

Հազիւ արշալոյսը բացուել էր, երբ քնքաջացած Ջամիրամ թագուհին սովորութեան հակառակ շուտ արթնացաւ։ Կէս քուն, կէս արթուն, նա մտաւարդութեան մէջ ընկաւ, իրեն թւում էր, թէ մինը մօտեցել է իրեն, որ մի արարածի շունչ գգուել է նրա երեսը, մի շրթունք հպել է նրա այտին, որ կրակ կորած վառուում էր։ Իսկոյն վեր կացաւ անկողնից, և կանչեց իր քառասուն նաժիշտներին, բարկացաւ նրանց վրայ և ասաց. «Ո՛ր է մտել այս գիշեր իմ սենեակը»։ Բոլորը միմեանց երես նայեցին և ապշած մնացին։ Թագուհին տեսնելով դրանց ապշիւր, հրամայեց իսկոյն ջուր բերել, որ լուացուի, որովհետեւ երեսն այրում էր։ Իսկոյն ականակուռ սափորով ջուր մատուցին և Ջամիրամ սկսեց լուացուել։ Յանկարճ նկատեց, որ մատանին իրենը չէ, նայեց տեսաւ, որ վերան դրուած է. «Երա գեղեցիկ, որդի Արամ թագաւորի»։ Իսկոյն արինը գլուխը խփեց և խելագարուած գոչեց. «Ուշեմն նա էր, որ տեսայ, այն ի՛նչ թուչուն էր, որ ձեռքիցս թուցրի»։ Ապա խիստ հրաման արձակեց, որ բոլոր զօրքը պատրաստուի Արամ թագաւորի վրայ պատերազմ գնալու։

Է.

Դառնանք Արա Գեղեցիկին։

Արա հասաւ ծառուկ ծերունու մօտ։ Սա բարկացաւ վրան և ասաց. «Դու չկատարեցիր իմ մի պատուէրը, ինքզ քո ձեռքով նշան թողիր, դրանով ոչ միայն քեզ, այլև ինձ վտանգի ենթարկեցիր։ Զամիրամի զօրքերը երկու օրից այստեղ կը լինին, փախիր, որ ազատիս, ես էլ այս լեռներին մէջ թաք կը կենամ»։ Արա Գեղեցիկ՝ մէկ ոտքը երկու արած՝ գիշեր ցերեկ քայլելով խնայ հեռացաւ։ Առաւօտեան արևը ծագելիս մօտեցաւ Ջուարթի բերդին։ Ջուարթ տեսաւ, որ իւր սիրելին վերադառնում է, դէմ վագեց, գրկեց ու համբուրեց։ Ոկան տունը հազիւ մի քիչ հանգստացել էին, Սրան վեր կացաւ, ասելով Ջուարթին. «Այս ուրախութիւնը ուրախութիւն չէ, պէտք է շուտով մեկնենք այստեղից, հայ ուտելու էլ ժամանակ չը կայ»։ Ջուարթը սաստիկ ուրախանալով, որ իրեն իւր հետ տանելու է. շտապելու պատճառն անգամ՝ չը հարցրեց և տալաւ ցոյց տուեց դէպի գանձերը բոլորը բարձեցին հրեղէն ձիերի վրայ և արևը դեռ ևս մայր չմտած ճանապարհ ընկան։

Գիշեր ցերեկ ճանապարհ կտրելով հասան նախ միջնակ և ապա առագ եղբոր բերդը և նրանց էլ իրենց գանձերով հետներն առած շարունակեցին ճանապարհը: Վերապէս եկան հասան Բերրի. իջան հանգստանալու: Աչտեղ աղբււրներ, վազող ջրեր չը կան, այլ միայն ջրհորներ և այն էլ այնքան սակաւաջուր. որ մարդիկ պէտք է իջնէին մէջը, թասով ջուրը լցնէին կուժը, ապա բաշէին: Երկու եղբայրները վախեցան իջնել խիստ Արան աներկիւղ համաձայնեց: Թողը կապեցին մէջքը և իջեցին ջրհորը: Բայց մինչդեռ նա ջուր քաշելով էր սրաղում, երկու եղբայրները խորհուրդ արին միմեանց հետ և առաջին. «Մեր եղբայրը մեծի պատիւ պահել չը գիտէ, սիրուն աղջիկը, ահագին գանձը ինքը վերցրեց, հիմի էլ գնանք տուն, ամէն կերպ հպարտանալու է. թէ ամէն ինչ ինքն է արել, եկ թողնենք դրան այս ջրհորի մէջ և Զուարթին ու նրա գանձերն առած գնանք: Թող Զուարթը նրանք լինի ու մ որ կը գնայ»: Այսպէս նրանք ականջ դրին չար նախանձի ձայնին, թողին իրենց եղբորը ջրհորի մէջ բարձան իրենց դանձիրը և ճանապարհ ընկան: Զուարթը լալիս էր և չէր ուզում առանց Արայի ոտը փոխել, միայն սրանք համոզում էին նրան, թէ Արա իւր սովորութեամբ համեմատ որսի է գնացել և կը գալ իրենց կը հասնի: Վերջապէս երկար ճանապարհ կտրելով եկան հասան Մուսուլ քաղաքը, որ «կըսուի նինուէ»: Տխուր նստած էր Արամ թագաւորը և լուծ էր իր երկու որդիների սնապարծ պատմութիւնները, բայց Արա Գեղեցիկին մտքից չէր հանում, կրկին ու կրկին հարցնում էր, թէ ձեր մնաց: Նրանք գանազան պատասխաններ էին տալիս, բայց չէին կարողանում գոհացնել նրան: Գիշերը, երբ Զուարթ առանձնացաւ իւր սենեակը, որ կից էր լւր սենեակին, սկսեց լալ, աղի արցունք թափել և եղել ¹⁾:

Արամ Զուարթի երգը լսելով. ինքն էլ արտասոււմ էր և հիանում նրա երգերի և ձայնի վրայ: Այդ գիշեր երկուսն էլ չքնան և լալով ողբալով անցկացրին:

Ը.

Ուշմ դառնանք Րա Գեղեցիկին: Վեց օր վեց գիշեր, առանց մի կտոր հացի, ընկած մնաց Արան ջրհորի մէջ: Միայն ջուր խմելուց հոգին ելաւ, ինքն իրենից կերաւ նուաղեց. ընկաւ: Յանկարծ որտեղից որ էր մի հարուստ վաճառական (բազրկան), թանգագին բեռները ջորիների վրայ բարձած, եկաւ ջրհանեց այս ջրհորի մօտ: Եւ աւսերն խկոյն ջրհոր վազեցին, որ թէ իրենց ծարաւը չապեցնեն և թէ գրաստներին ջուր տան: Թողը կապեցին մինի մէջքը և իջեցրին

¹⁾ Պատմող Տիրուհին երգը մոռացել էր:

ջրհորս երբ սա իջաւ չատակը՝ տեսաւ որ մի մարդ կայ այնտեղ, ձայն տուեց ընկերներին, թէ մի մարդ կայ այստեղ—Ո՛ղջ է թէ մեռած, հարցրին։—Ոչ ողջ է, ոչ մեռած, պատասխանեց նա։—Ձուտ արա, ասացին, մէջքիդ թուրը քանդիր, նրա մէջքը կապիր քաշենք հանենք։ Նա էլ կապեց, քաշեցին հանեցին. տեսան որ մահուան նժարի մէջն է։ Ել ջուրին մօտին չը նայեցին, մէկը երկուսը վագեցին իմաց տուին վաճառականին. թէ այսպիսի մի մարդ հանեցինք ջրհորից, հոգու հետ է, ինչ կը հրամայես։ Վաճառականն էլ ոտները հանել հանգստանում էր, և կոշիկի մօշկի չը նայեց, բոբիկ վագեց, եկաւ տեսաւ, որ մի աննման գեղեցիկ տղայ կիսամեռ ընկած է։ Խփոյն սկսեց բժշկել, վերաջից սուրը քանդեց. կոճակներն արձակեց, լաւ կերակրեցրով ուժի բերեց և խօսակցեց։ Վաճառականը հարցրեց նրան, թէ ում որդին ես, ով ես, ի՞նչ մարդ ես։ Արան նրան պատասխանեց. «Իմ պատմութիւնս շատ երկար է, ժամանակ չկայ բոլորը ձեզ պատմելու, միայն թէ ես Նինուէն»։ Բաղաբի գաւակ եմ, եթէ անցնելու ես այդ տեղով ինձ Նինուէն ձգիր։ Տեսաւ վաճառականը, որ սա չի կամենում չայտնել իւր ով լինելը, մերկացրեց նրա սուրը և տեսաւ, որ ոսկեղօծ տառերով գրուած է. «Հայաստանը տիրող Թագաւոր Արամ»։ Վաճառականը աչքեց և դարձաւ ասաց. «Այս սուրը քեզ հրտեղից. դու կամ աւագակ ես, կամ Արամ Թագաւորի որդին. մի գուցէ Արա Գեղեցիկը լինիս, երեսիցդ լոյս է կաթում»։

—Եթէ ինձ Նինուէն հասցնես, մեծ պարգևներ կ'ստանաս ասաց Արան։

—Այբիս վրայ, պատասխանեց վաճառականը և անմիջապէս կարգադրութիւններ արաւ հանապարհ ելնելու։

Ջատ չը բաշեց, դնային հասան Նինուէն, խփոյն Արա Գեղեցիկին առանց մի ուրիշ բանի, նոյնիսկ Զուարթի վրայ ուշադրութիւն դարձնելու վագեց գրկեց հօրը և բացականչեց. «Երեւել եմ աչքերիդ դեղը, թող որ բժշկեմ»։ Եւ անմիջապէս ածեց դեղը աչքերը։ Վաչրկանաբար լոյսը բղխաց նրա աչքերից, երկուստարդացաւ և աշխույժ եկաւ վրան։ Հայր և որդի միմեանց փարեցան և ալիւս սահման չը կար նանց ուրախութեան։ Սրանց ձայնն առնելով վագեց եկաւ Զուարթը ու փաթուեց Արային։ Արամ գրկեց երկուսին և օրհնեց։

Թ.

Ամբողջ գիշերը ուրախութեամբ անցկացրին. երբ լուսացաւ, դուրս նայեցին տեսան, որ շրջակայ լեռները զինուորներով բռնուած են, իմացան, որ Ջամիրամ Թագուհին ահագին բանակով եկել պաշարել է Նինուէն։ Արա Գեղեցիկը տաս տասներկու օր ուշացած լինելով՝ Ջամիրամը միջոց էր ունեցել այդքան առաջ գալու։

Հայր ու որդի սկսեցին խորհել իրենց անելիքի մասին:

«Ու դարձեալ թուրս ասաց Արամ անցիր գորքերիս զլուսը և դնա վաներ նրանց աչք մեր ազատ լեռներին»:

— Աչ է, Հայրիկ, ճշ ես, ճշ քո թուրն ու գորքը կարող ենք մի բան անել, մինչև մենք կը պատրաստուինք՝ նա կը մտնէ մեր քաղաքը և մեր բոլորիս գերի կը տանի:

— Ապա ինչ անեք, Հարցեց Աւամ թագաւորը:

— Դու Հանգիստ կաց տեղդ, թուրդ ու գորքդ պահիր, միայն ինձ թոյլ տուր մենակ, անգէն գնալ անձամբ բանալցի նրա հետ:

— Երբէք, պատասխանեց Աւամ, պարզ է, որ նա քեզ տիրելու համար է եկել, և եթէ դու ձեռքն ընկնիս՝ նա այլևս քեզ ինձ չի տալ: Եւզ կառնէ կ'երթայ:

— Լաւ է, Հայրիկ, ինքս գերի լինեմ, քան իմ ազգը, ինքս կորչիմ, քան Հայոց զաւն ու Հայոց գորքը:

— Ծանր է աչք զոհը, ասաց Աւամ թագաւորը, սակայն պիտի անել, դնա, թող օրհնութիւններս քեզ վաճան լինին:

Ելա Արան ու ելեսուն զլիաւոր զինուորներով ուղևորուեց դէպի Զամիրամի բանակը: Մի բարձր բլուր վրայ Զամիրամ թագուհին վառ էր խփել և աշտտեղ տեղաւորուել, Աշտտեղից շարունակ դէպի Նինուէ իր նայուած, որ տեսնի թէ ով է գալիս, կամ ինչ սողաբաւն է ընկել Նինուէի մէջ: Յանկարճ նշմարեց որ երեսնի չափ զինուորներ դէպի իւր բանակն են գալիս, հետեւեց տեսաւ, որ նրանք անգէն են, հրամայեց, որ նրանց զինուորեն ու սուանց վնասելու, ապահով իւր մօտ բերեն: Զինուորները գնացին ու կատարեցին Զամիրամ թագուհու հրամանը: Երբ աւելի մօտից Զամիրամ թագուհին անսառ Արա Դեղեցկին մի երևութով ճանաչեց նախ, ու խելագարուած ընդառաջ դնաց նրան, ու բռնեց ձիու տանձը:

«Դու վաչք իջիր, ասաց Զամիրամ Արա Դեղեցկին, իսկ քո զինուորներդ թող ա' միջադէս վերադառնան, բարեկէն իմ կողմից Արամ թագաւորին և ասեն, որ ես գոհ եմ քեզ գերի ունենալով, թող ինքը իւր գահին տէր մնայ»:

Զինուորներն իսկոյն յետ դարձան գնացին: Ապա չաղթական փողերը հնչեցին և Զամիրամ Արային առած դարձաւ դէպի Վան:

Ժ.

Երեք երկար ու ձիգ տարիներ անցան աննկատելի կերպով Զամիրամի ու Արայի համար, սակայն այդ ելեք տա ին ե եք դա՝ թուսց Արամին և ժանաւանդ Զուարթին: Վե ջապէս սրանք մի նամակով չաչտեցին Արային իրենց թախիճն ու կարօտը:

Երբ կարգաց Արան նամակը, արիւն արցունք թափեց աչքե

րից: «Հաւամ եղաւ ինձ, ասաց, այս երկրի հացն ու ջուրը, ևս պէտք է վերադառնամ»:

Ջամիրամ թագուհին շատ զգուշութեամբ էր պահում նրան և մեծ հովիտութիւն ունէր, սակայն Աւան կաթողացաւ ծագուած փախչել, դեռ հօրն ու Զուլայի մօտ: Սանց ուրախութեան չափ չկա, եօթն օր եօթ գիշեր հասանիւք ալին, Արալին ու Զուլայիին պտակեցին:

Այս բոլոր ուրախութիւններն ի մէջ Արան չմոռացաւ, որ Ջամիրամ վեճիկներէր է լինելու: Ուստի և սկսեց պատերազմի պատրաստութիւններ տեսնել: Ժամանակը աշուն էր ու մեծ եկաւ այդ չորս ամսուայ մէջ Արա Գեղեցիկը իւր բոլոր պաշտպանութիւնը տեսաւ: Եւ երբ «դաշտերի շուշանները բացուեցան ու ծառերի ոտերը արթնացան», ինքն էլ արթնացաւ և բանակն առած դէպի Վան գնաց: Դեռ կէս ճանապարհը չանցած, լրտեսներ հանեց և իմացաւ, որ Ջամիրամ թագուհին էլ իրեն վրայ է գալիս: Նա գալով, սա զնայով, Սասունի ռազմաւում բռնուեցան և սկսեցին պատերազմել: Աս Գեղեցիկ շարդերով թշնամիներն ընց մինչև Վանի ռազմաւոր: Ծովի ափին մի քաղաք կայ Ալալթ աւուճով, այստեղ Ջամիրամ սաստկ ներդուրով իւր բոլոր ուժերը հաւաքեց և հրամայեց հալոց ամբողջ բանակը սրի անց կացնել, «Միայն, ասաց նա, զօրքի գլխաւորին, որ երկար մաղերով, բարձրահասակ և աննման մի ելտասարդ է, չսպանէք, այլ կենդանի ինձ մօտ բերէք»: Նորից սկսուեց պատերազմը, աւելի կատաղի քան երբեք: Աչքերը արիւն լցուած կռոււմ էին, առանց նկատելու, թէ ով է ապրողը, ով մեռնողը: Այս իրաւանցման մէջ ընկաւ և Արա Գեղեցիկ, նրա զօրքը կատաղութեամբ սկսեց արեան վէժը լուծել, բաց շուտով չառհաստուելով թողեց փախաւ: Պատեալով դաշտը անթիւ գիակներով մնաց Ջամիրամին: Անհամբեր սպասում էր Ջամիրամ, որ նա զօրականները ու՛ր, ուր չէ կրքերեն իրեն Սրա Գեղեցիկին, սակայն նրա լուսերը ի դե և ելան, ոչ քչ չկարողացաւ մի տեղեւութիւն տալ Արալի մասին: Ուստի ինքը անձամբ կամեցաւ պտտել պատերազմի դաշտը և իմանալ, թէ Արան ընկել է քաջաբար, թէ փախել ու պէտք թուամորթ: Անցաւ հազարաւոր զինակների միջով, թուաւ արեան վտակների վալով կանգնեց մի հսկայ գիակի առաջ, յառած նայեց նրան և հառաչելով հրամայեց, որ պալատ տանեն: Իսկոյն կատաղեցին նրա հրամանը: Ջամիրամը երեք օր շարունակ նստած Արա Գեղեցիկի գիակի մօտ, գրկախառնում էր նրան ու ողորում: Երեք օրից չետոյ աչքերը ծով կտրած հրամայեց, որ վերցնեն և տանեն թաղեն: Եւ վերցրին, մեծ շքով թաղեցին Աս Գեղեցիկին: